

CHCE TO ZMĚNU

Neřeší se, co dítě potřebuje, ale kde je pro ně místo

Jaký je v současné době stav systému náhradní výchovy? Místo promyšlených změn připomíná spíše soubor improvizovaných kroků, jež vznikají bez dostatečné návaznosti na realitu terénu. Výchovná zařízení jsou přetížena, kapacity nestačí. Zdlouhavé soudní procesy a nedostatečná koordinace mezi jednotlivými rezorty komplikují rychlou pomoc dětem. Odborníky v systému drží akorát tak srdce, odpovědnost, která jim brání najít si jinou, méně náročnou a možná i lépe placenou práci. Je to téma, o kterém hovořil JIŘÍ PILAŘ, dlouholetý zkušený etoped a předseda Asociace speciálních pedagogů, s ministrem školství Robertem Plagou.

kapacity, a hlavně začít řešit věci včas – protože čím později se dítě do systému dostane, tím menší je šance na skutečnou změnu a efektivní vynaložení finančních prostředků.

Zmínil jste potřebu novelizace občanského zákoníku, jde konkrétně zejména o § 971. Co by se mělo změnit a jak zásadní by tato změna byla pro fungování celého systému?

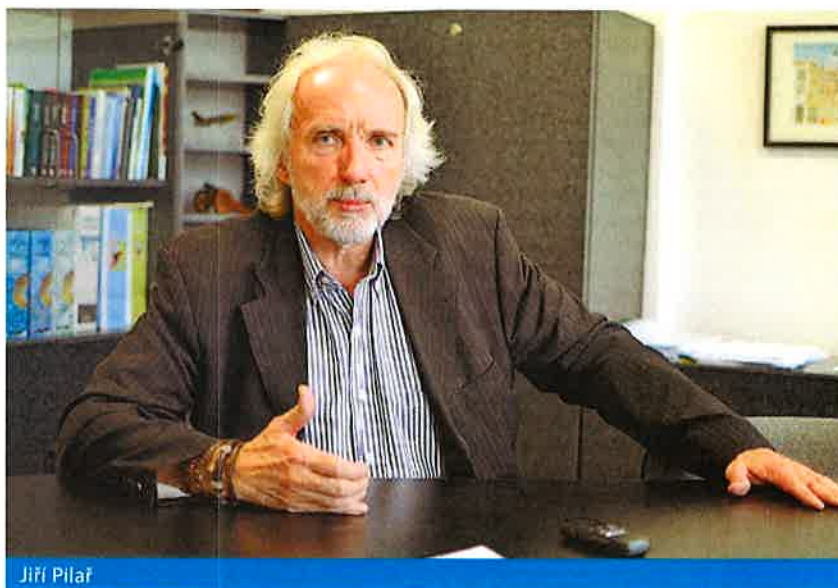
Dlouhodobě upozorňuji, že by se nastavení systému umístování dětí do náhradní výchovy mělo vrátit do stavu, o němž jsem hovořil. Dneska soud rozhoduje i o přemístění z diagnostického ústavu do dětského domova či výchovného ústavu, a to celý

Co je podle vás nejpodstatnější z hlediska výsledku vašeho jednání s ministrem školství?

Předestřel jsem ministru Plagovi poměrně syrový a realistický obraz toho, jak dnes funguje systém náhradní výchovy a částečně i inkluze. Mluvil jsem o tom, jak to vypadá v terénu, ne jen v koncepčních materiálech. Klíčové podle mého bylo upozornění, že v oblasti náhradní výchovy panuje určitý chaos a že systém již nějaký čas přestává zvládat svou základní roli. Myslím, že ministr situaci pochopil a byl překvapen, jak vážná ve skutečnosti je. Teď jde o to, jestli to nezůstane jen u konstatování, jestli se to přetaví v konkrétní kroky. Je to opravdu velký problém a nemyslím si, že si jej odpovědní ministerští úředníci plně uvědomují. A pokud ano, a přesto jednájí tak, jak jednájí, je to na úrovni diletantství, nebo cynismu. Nevím, co je aktuálně horší.

Upozorňoval jste taky na nekonceptčnost a ad hoc rozhodování. Co konkrétního jste měl na mysli?

Například existují děti s nařízenou ústavní výchovou, které se reálně nedostanou do zařízení, protože diagnostické ústavy i dětské domovy se školou již nemají volné kapacity. Do toho přichází doporučení ministerstva snižovat počty dětí ve skupinách z osmi na šest – což může být dobře míněné, ale v situaci nedostatku míst to problém ještě prohlubuje. Jen od září 2025 do ledna 2026 požádaly OSPODY o zprostředkování umístění do školských výchovných zařízení 183 dětí, podařilo se umístit pouze 58 dětí, pro ostatní se nenajde volná kapacita. Tedy neumístěné dítě musí setrvat v rodině, která je ohrožuje, kde bylo třeba i týrán, nebo je umístěno do nevhodného zařízení, které není schopno reagovat na jeho potřeby. Další věc je extrémně zdlouhavé rozhodování soudů. Diagnostický ústav dříve umístění doporučil a věc se řešila operativně, dnes se čeká



Jiří Pilař

měsíce na další soudní rozhodnutí. Dítě mezitím zůstává v diagnostickém zařízení, nestíhá nástup do školy nebo učebního oboru a celý proces ztrácí smysl. To jsou přesně ty nekonceptní kroky – na jedné straně se něco upraví, ale bez vazby na realitu systému.

Nedostatek míst je ale dlouhodobý a neustále se zhoršuje. Děti čekají, zařízení jsou přeplněná a procesy se zpomalují. Velký problém je i legislativa, konkrétně nastavení občanského zákoníku, které před lety přesunulo rozhodování i o přemístování mezi zařízeními na scudu, a tím celý systém zablokovalo. Reakci ministerstva školství zatím nevnímám jako systémovou. Ministr Plaga deklaroval, že se na problém podívá a že ho situace zaskočila. Obávám se, aby to neskončilo jen u dílčích opatření bez hlubší změny. Přitom by bylo potřeba vrátit rozhodovací pravomoci více odborníkům v diagnostických ústavech, posílit

proces strašně zpomaluje. Dítě pak měsíce čeká, diagnostické ústavy jsou zahlcené a blokuje to kapacity. Změna by byla zásadní – odblokovala by systém, zrychlila přesun dětí mezi zařízeními, a hlavně by umožnila reagovat podle skutečných potřeb dítěte, ne podle administrativních lhůt.

Je tento problém selháním státu v ochraně ohrožených dětí, nebo je to spíš důsledkem politické nedohody?

Je to kombinace obojího, ale já to vnímám hlavně jako systémové selhání. Stát dnes prostě není schopen zajistit, aby všechny děti s nařízenou ústavní výchovou, tedy děti ohrožené na dalším osobnostním vývoji, skutečně byly operativně umístěny. Máme situace, kdy dál běhají po ulici, protože je není kam dát, a mnohé z nich páchají trestnou činností. To není jen otázka politického rozhodnutí, to je důsledek dlouhodobě neřešeného problému – ne-

dotatku kapacit, špatně nastavené legislativy a nekoordinovanosti mezi rezorty. Politika hraje roli v tom smyslu, že se to roky neřeší koncepčně participací odpovědných rezortů, a systém tak neplní svoji základní ochrannou funkci.

Kritizujete, že děti jsou umísťovány podle volné kapacity, nikoliv podle potřeb. Jaké konkrétní dopady to má na jejich vývoj a bezpečí?

Když nemáte dost míst a zároveň čekáte na rozhodnutí soudů, tak už neřešíte, kam dítě patří z hlediska jeho potřeb, ale kam se vůbec vejde. Diagnostický ústav může doporučit vhodné zařízení třeba i s konkrétním učebním oborem, ale dítě se tam nedostane včas – nebo vůbec. Výsledkem je, že přichází do školy pozdě, nenaváže na vzdělávání a často končí v prostředí, které pro něj není vhodné. Tím se snižuje efekt celé péče a zvyšuje se riziko dalšího selhání. Navíc když dítě čeká měsíce v diagnostickém ústavu nebo zůstává mimo systém, tak se problémy spíše prohlubují. Čas pro něj běží rychleji než pro nás a každé zdržení má konkrétní dopady na jeho budoucnost i bezpečí.

Mluvíte o tlaku na diagnostické ústavy a přetížení systému. Máte pocit, že má MŠMT plán dalšího vývoje ústavní výchovy?

Upřímně řečeno, z tohoto jednání jsem ten pocit neměl. Spíš to na mě působilo tak, že se tím teprve chystají zabývat, ale to se chystají již roky. Mám trochu obavu, aby to neskončilo jen u nějakých dílčích kroků bez skutečné systémové změny. Systém v podstatě nestáhá, a pokud se neodoblokuje legislativní procesy a neposílí kapacity, tak se to samo nezlepší.

Upozorňujete také na zvyšující se agresivitu dětí a rizika pro pracovníky. Reaguje na to stát adekvátně například v oblasti pracovních podmínek nebo financování?

Reakce státu je podle mě nedostatečná. Domluvili jsme se s Uníí zaměstnavatelských svazů a Asociací náhradní výchovy, že budeme tlačit na změnu v zařazení pracovníků do vyšší rizikové skupiny. Dneska jsou vychovatelé v podstatě ve stejné kategorii jako pracovníci v pedagogicko-psychologických poradnách a speciálně-pedagogických centrech, přitom pracují s populací nepoměrně agresivnějších dětí. Dochází k napadání, k vážným incidentům, evidujeme i případy pokusů o vraždu, v minulých letech i vraždy dokonané. Přesto tomu neodpovídají ani příplatky, ani celkové pracovní podmínky. Když jsme toto téma otevřeli, narazili jsme na nepochopení – zaznívalo, že jde o stejné děti jako jinde, což prostě není pravda.

Personální krize je realita, o tom není pochyb. Vychovatelé odcházejí, protože jsou přetížení, unavení a rychle vyhoří. Pracují s čím dál agresivnějšími dětmi, ale nemají odpovídající podporu ani podmínky. Ti, co zůstávají, jsou často takzvaní srdcaři,



Shutterstock

ale i ti jsou na hraně. A získávat nové lidi je čím dál těžší – nejen kvůli náročnosti práce, ale i kvůli tomu, že musí projít psychologickým vyšetřením, což je v pořádku, ale nedostanou za to odpovídající ohodnocení. Odborník s odpovídající kvalifikací může jít pracovat jinam za lepších podmínek a bez takového rizika. Mám pocit, že ministerstvo o tomto problému ví, ale zatím ho neřeší tak, jak by bylo potřeba. Bez zlepšení podmínek, financování a celkové podpory těch lidí se odliv odborníků zastavit nepodaří.

Kritizujete vliv některých neziskových organizací na směřování systému. Škodí podle vás jejich vliv odborné praxi?

Neřekl bych, že škodí záměrně, spíš je problém v tom, že řada jejich členů nemá reálnou zkušenost z praxe. Oni chtějí pomáhat, to jim neberu, ale často vycházejí z představ, které nejsou v podmínkách systému realizovatelné. Tlačí třeba na zmiňované snižování počtu dětí ve skupinách nebo na intenzivnější individuální práci, což zní dobře, ale už neřeší, že na to nejsou lidé ani peníze. A když se tyhle věci dostanou na ministerstvo, kde dnes ošobí poměrně dost lidí právě původně z neziskového sektoru, tak se z toho stávají návrhy, které pak vnášejí do systému chaos. Výsledkem je, že se přijímají opatření, která vypadají dobře na papíře, ale v praxi nefungují, a ještě zhoršují už tak napjatou situaci. To je podobné i při zavádění nkluze do škol, která politickým tlakem na její realizaci bez potřebných podmínek ve školách zdaleka nenaplnila svůj účel a mnohde se stala sprostým slovem, což je zřejmě velká škoda.

Ve sněmovně se aktuálně diskutuje o snížení hranice trestní odpovědnosti. Jak se na tento návrh díváte?

Vzhledem k tomu, že agresivita roste a objevuje se u čím dál mladších dětí, tak si dookázku představím určité snížení, třeba na třináct let. V některých ze mých je ta hranice ještě nižší. Ale klíčová otázka je, co s tím pak budeme dělat. Pokud systém nebude schopný s těmito dětmi pracovat, samotné

snížení věku nic nevyřeší. Nemá smysl jen rozšiřovat okruh dětí, které budou kriminalizovány, když pro ně nemáme funkční nápravný a podpůrný systém. Bez psychologické a terapeutické práce se z těch zařízení vracení spíše horší, než když tam šly.

Není debata o trestní odpovědnosti spíše odváděním pozornosti od selhání prevence a systému péče o ohrožené děti?

Nechci soudit, ale je to možné. Hlavní problém je v tom, že selhává prevence a včasná práce s dítětem i rodinou. Děti se do systému dostávají pozdě, často až ve chvíli, kdy jsou jejich problémy už hodně rozvínuté a špatně řešitelné. Když k vám přijde šestnáctiletý kluk po pobytu ve vazbě za násilnou trestnou činnost, tak už se s ním pracuje úplně jinak, než kdyby se začalo v jeho deseti nebo dvanácti letech. Navíc chybí koordinace mezi rezorty – školství, sociální věci, zdravotnictví, spravedlnost – každý si řeší svoje a systém jako celek nefunguje. Takže ano, debata o trestní odpovědnosti může působit jako náhradní téma, které odvádí pozornost od toho, že základní preventivní a pečující mechanismy dlouhodobě nefungují tak, jak by měly. Pokud změna věku trestní odpovědnosti nebude ve vazbě na zkvalitnění prevence, bude to pouze plácnutím do vody.

Opakovaně zdůrazňujete význam prevence. Má podle vás MŠMT funkční strategii prevence, nebo jde opět spíše o deklarace bez reálného dopadu?

Já mám pocit, že se o prevenci mluví dlouhodobě, ale reálný dopad je omezený. Přitom systém prevence jsme tady budovali už někdy na začátku tisíciletí, kdy jsme za mého působení na MŠMT vytvořili koncepci primární prevence a pozici školních metodiků. Ale to je již dvacet let. Od té doby se to neposunulo tak, jak si situace žádá. Pořád se naráží na finance a na to, že prevence je vnímána jako priorita pouze před volbami. A přitom právě včasná prevence by mohla zabránit tomu, aby se děti v takových počtech dostávaly do ústavní výchovy nebo do konfliktu se zákonem. ▶

► **V poslední době se znovu otevírá otázka podmínek pro práci metodiků prevence ve školách...**

Tyto podmínky jsou dlouhodobě nevyhovující. Metodici prevence mají pořád stejný počet vyučovacích hodin jako ostatní učitelé a k tomu dělají náročnou agendu navíc. Už když jsme tuto pozici vymysleli, navrhovali jsme, aby se jim snížila přímá vyučovací povinnost, aby se mohli věnovat koncepční preventivní práci ve škole, ale vždycky to ztroskotalo na penězích. V jednu dobu se nám podařilo potřebné finance sehnat, ale tehdejší premiér Zeman se svým jmenovcem ministrem školství je přesmérovali do „internetu do škol“, který peníze odčerpal a neslavně skončil. Dneska dostanou metodici příplatek, který je ale spíš symbolický. Přitom úkolem metodiků není jen mluvit s dětmi, ale zodpovídat za prevenci na úrovni celé školy. To se v současných podmínkách dělá jen velmi obtížně.

Jsou potřeba sociální pedagogové, na které údajně kvůli scházejícím financím na indexaci nejsou peníze? Kritizujete



také roli asistentů pedagoga. Mělo by podle vás dojít k zásadní změně jejich postavení v systému?

Sociální pedagogové by podle mě byli pro školy velkým přínosem. V zahraničí je to běžná součást systému a funguje to. Problém u nás je, že se studium tohoto oboru sice na vysokých školách již před více než dvaceti lety otevřelo, ale do loňska neměla tato pozice ani jasně místo v katalogu prací, takže absolventi vlastně neměli kde v této roli pracovat. A i teď narážíme na finance – školy na ně často nemají. To je typický příklad dobré myšlenky bez dotazení do praxe. U asistentů pedagoga se situace částečně zlepšila tím, že se postupně stávají stabilní součástí školy, nejen projektovými pozicemi. To je správný směr, protože ředitel pak může pracovat s jejich rozvojem. Ale pořád je to často řešeno jen částečně, někde jen v rámci prvního stupně. Celkově bych řekl, že systém tyto

SKOLATO
SPOLEHLIVÝ DODAVATEL
ŠKOLNÍHO NÁBYTKU



Inzerce

pozice potřebuje, ale musí je umět i reálně financovat a stabilizovat.

Nenarážíte na přehnaná očekávání škol z hlediska odbornosti školních speciálních pedagogů?

Ano, ten problém tam je. Od školních speciálních pedagogů se často očekává, že pokryjí široké spektrum problémů, ale to obvykle odporuje jejich odbornosti. Není možné čekat, že specialista na výchovnou a diagnostickou práci s dětmi s mentálním

musíme vytvořit podmínky pro děti, které by je jinak mohly získat. Považuji za velkou chybu rušení přípravných ročníků základní školy, které právě těmto dětem pomáhaly získat základní návyky a zvyknout si na školní prostředí, na místo, kam budou v příštích letech chodit. To bylo cenné zvláště pro děti ze sociálně nepodnětných rodin. Mateřská škola jim to ani v dobré víře nemůže nahradit. Bez toho se nám budou dostávat do prvních tříd děti, které na školu nejsou připravené, a ani systém na ně není dostatečně připravený.

V oblasti inkluze navrhuje posílení pravomocí ředitelů škol. Znamená to oslabení významu odborného doporučení?

Nemělo by to znamenat oslabení odbornosti, spíš její doplnění o zdravý rozum a odpovědnost v konkrétní situaci. Ředitel školy zná svoje podmínky, svůj pedagogický sbor i konkrétní dítě v reálném prostředí, a především je za školní výsledky odpovědný. Odborné doporučení z poradny je důležité, ale nemělo by být absolutní a mechanicky závazné. Dneska se někdy stává, že škola musí realizovat opatření, která nejsou zcela proveditelná. Já bych byl pro větší flexibilitu – aby ředitel měl možnost rozhodnout, jak konkrétní podporu nastavit tak, aby dávala smysl v praxi. Vůbec nejde o to popřít roli odborníků, ale o to, aby systém nebyl tak rigidní a více reflektoval realitu škol. Aby bylo jasné, že asistent pedagoga je asistentem pedagoga a ne žáka, jak leckdy poradny doporučovaly.

V pátek 24. dubna organizujete v areálu SŠ, ZŠ a MŠ v pražské Holečkově ulici odbornou konferenci na téma Speciální pedagogika a ústavní výchova v 21. století. Co od ní očekáváte?

Upřímně řečeno, očekávám hlavně otevřenou debatu a to, že se konečně víc prosadí hlas lidí z praxe. Odborných konferencí už proběhla řada a často končí u obecných deklarací. Bylo by dobré, kdyby se tentokrát podařilo pojmenovat konkrétní problémy, a hlavně navrhnout realizovatelná řešení. A ještě důležitější je, aby se tyto závěry opravdu promítly do rozhodování ministerstva školství. Pokud to zůstane jen u diskuze, tak se nic nezmění. Ale pokud se podaří propojit zkušenosti z terénu s rozhodovací úrovní, tak by to mohlo mít smysl.